

van Dijke, M.A. Mieras en L. Gebraad voor zijn rekening en kwam vorig jaar op de markt met een geslaagde schets van het leven van Ds. Barend Toes (1892-1973) in dertien, chronologisch gerangschikte hoofdstukken.

Deze chronologische rangschikking leest prettig, maar in de hoofdstukken tien en elf bijvoorbeeld, over het gemeentelven in Toes' gemeenten Kinderdijk en IJsselmonde en het Oud-Gereformeerde kerkverband in de jaren vijftig en zestig, krijgt de tekst het karakter van een opsomming. Vermeulen had best wat van de strikte chronologie af kunnen wijken. Bezwaarlijk is ook dat veel personen in enkele zinnen opgevoerd worden, terwijl we verder niets meer over hen horen. Het zijn wel personen die aan lezers van de 'kleine kerkgeschiedenis' bekend zijn, vooral uit de serie van J. van Dam 'Komt luistert toe. Uit het leven van het oude volk'. Dit bevestigt het vermoeden dat 'Het kostelijkste sieraad' vooral voor eigen kring geschreven is.

Toes leefde niet alleen stipt en waardig, hij was bovendien niet geïnteresseerd in geld en mild voor anderen. Hij wordt ons getekend op de fiets, 'joviaal zwaaiend naar voorbijgangers' en zich aanpassend aan de fabrieksarbeiders met wie hij voor de pastorie een praatje maakte. Maar Toes was ook de bevindelijke predikant die 10.163 maal preekte en die bij de bediening van het H.Avonddmaal alle aanzittenden toesprak 'zeer nauwkeurig naar de staat waarin ze gelegerd waren' (208). Persoonlijke begeleiding op de heilsweg dus, maar ook een neiging om die in bepaalde vaste modellen voor te stellen. Men komt tot Christus na een periode van wettisch leven – het inleven van de hoogte van Gods recht, waar een mens niet aan kan voldoen, was dan ook een van de hoofdlijnen van zijn prediking (178). Geen wonder dat hij zich opstelde tegenover predikers die de bevindelijke ervaringen zelf centraal stelden. Toes had een goede band met Kersten en vertegenwoordigde in het beneden-Merwede gebied met zijn historie van onkerkelijkheid (gezelschappen) een kerkelijke impuls – inclusief de nadruk op studie en belijdenis. Opvallend in dit verband is hoe Vermeulen zonder terughouding laat uitkomen hoe er voorheen ook veel 'kaf onder het koren' van de vrije oefenaars zat.

De keerzijde van Toes' 'ligging' zien we in het verhaal van zijn confrontatie in 1918 te Overberg met predikanten van de Maranatha-beweging. Volgens Vermeulen werd Toes door hen bestempeld als 'een keurmeester' die nota bene over de wet en de uitverkiezing durfde praten.' (48) Dit suggereert dat de

Maranatha-mensen de wet geen functie toekenden in de bekering. Ten onrechte. Ik citeer uit hun orgaan (jrg. 9, p. 28): 'Eerst waart ge bekommerd over uwe zonden; ge wist niet hoe ge voor een heilig God zou bestaan. Jezus is uwe rechtvaardigheid (...) Hier wordt uw schuld geboet.' Vermeulen citeert dan ook verkeerd: in 'Maran-atha' (8,34) worden de bevindelijk Overbergers slechts verweten de uitverkiezing naar voren te brengen in hun bestrijding van de opwekking – maar niet dat zij anders over de wet zouden denken! Ook het plaatsen van de citaten van Toes (uit later tijd) op p.46 en 49 doet suggestief aan en doet onrecht aan de Maranatha-beweging.

J.K. Vlasblom (ed.), *Kohlbrugge als prediker en pastor in zijn brieven*, 1-2. Boekencentrum, Zoetermeer 1997-1998. Resp. 80 en 101 blz. ISBN 90 239 0784 1 en 90 239 0783 3. f 18,50 en f 21,50.

– J.P. de Valk

Dr. Hermann Friedrich Kohlbrügge (1803-1875) was een predikant die zijn hele leven veel tegenspraak opriep en daar geen moeite mee had. Hij was in veel opzichten een eenling. Karl Barth zag in hem een theoloog met het formaat van een reformator. Vele tijdgenoten dachten daar anders over. Door zijn opvattingen, in het bijzonder zijn genadeleer, botste hij met rationalisten, moderneren, afgescheidenen en Réveil-figuren. Hij moest de Hersteld Evangelisch-Lutherse kerk verlaten, werd in Nederland niet tot de Hervormde toegelaten en bracht als Nederlandse zoon van een Duitse vader in Elberfeld een 'Nederlands-Gereformeerde' gemeente tot bloei. Zijn invloed reikte echter tot over de Nederlandse grens en in bepaalde kringen bleef hij aanhang houden, tot op de dag van vandaag, zoals uit de herdrukken van sommige geschriften blijkt.

Kohlbrügge had, ook in eigen ogen, iets van de profeten uit het Oude Testament. Hij was scherp en radicaal in zijn uitspraken, ging tekeer tegen de zelfgenoegzaamheid van gemakzuchtige liberalen en fijne vromen en raakte gemakkelijk in conflicten verwickeld. Hij had ook een andere zijde, die van de pastor en geestelijk leidsman, van de 'biechtvader', zoals O. Noordmans het uitdrukte. In de brieven en enkele andere geschriften die in deze beide boekjes verzameld zijn, leren we